

Framing the Afropolis

Michel Ecochard and the African City for the Greatest Number

Michel Ecochard's biography reads as a fascinating tale of events, people and places.¹ Ecochard was educated as an archaeologist, architect and urban planner in France, practiced in such places as Morocco, Senegal, Pakistan and Syria, played an important role in the formulation of 'habitat' policies for the United Nations, and collaborated with well-known designers, among them Le Corbusier, Constantine Doxiadis, Maxwell Fry and Jane Drew. Though at first glance this professional trajectory appears quite exceptional, I argue in this text that the figure of Ecochard is representative of a new sort of urban expert that became active on the African continent in the period between 1950 and 1970. This new figure no longer plays the role of the local designer working in the field of well-known cultural, social and political forces. Rather he is an international development expert that operates in a variety of geographical and cultural contexts and engages relentlessly with new fields of actors and energies. One of the most important characteristics of this novel type of urban expert is that he – by necessity – makes use of a set of specific concepts, methods and instruments that allow him to perform within these altering contexts. This not only encompasses approaches by which knowledge can be established about a variety of conditions, but also planning methods that allow for the engagement of local decision makers, architects and constructors, as well as architectural types and models that can be

projected on a variety of terrains. The trajectory of Michel Ecochard will illustrate that these new urban experts not only developed a new toolbox of attitudes and approaches, but moreover redefined the meaning of existing concepts and instruments against the background of their transnational development practices.

Developing a New Toolbox for Urban Planning

Though Ecochard had already been internationally active since the beginning of the 1930s (among other places in Syria), the main breakthrough in the development of his toolbox of instruments and approaches came in the 1940s and 1950s within the context of the French Protectorate of Morocco. From its establishment in 1912, the development of the Protectorate was inextricably bound to the creation of ten *villes nouvelles*. The planning of new cities such as Casablanca, Rabat, Fes and Marrakech was a key element in the 'valorisation strategy' that Resident General Lyautey devised for the Moroccan territory.² This particular understanding of the role of the city within the larger colonial political project continued to exist until the middle of the 1940s when the availability of 1.1 billion dollars under the Marshall Plan triggered Resident General Erik Labonne to

¹ An introduction to the work of Michel Ecochard can be found in the articles by Eric Verdeil, among others: 'Michel Ecochard in Lebanon and Syria (1956-1968). The spread of Modernism, the Building of the Independent States and the Rise of Local professionals of planning' (to be found on Internet) and also in Joe Nasr and Mercedes Volait (eds.), *Urbanism: Imported or Exported? Native Aspirations and Foreign Plans*. (West Sussex, England: Wiley-Academy, 2003) and Eric Verdeil, 'Une ville et ses urbanistes : Beyrouth en reconstruction', *Strates*, no. 11 (2004). As well as in: Joos Van Den Dool, *Le rôle professionnel de Michel Ecochard en architecture, archéologie et en urbanisme français à l'étranger*

(master's thesis, University of Ghent, 2004); César Vabre, *Michel Ecochard : L'influence du climat dans la démarche du projet architectural* (Paris : Ecole d'architecture de Paris-Belleville, 2007); Marion Leclercq and Marie-Jeanne Dumont, *L'autre – Michel Ecochard, 1905-1985* (Paris: Ecole d'architecture de Paris-Belleville, 2007); Nathalie de Mazieres, 'Homage', *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre*, no. 1 (1985), 22-25 (to be found on the Internet).

²

Other cities were Meknes, Ouezzane, Port Lyautey (now Kenatra), Sefrou, Settat and Taza.

Een kader voor de Afropolis

Michel Ecochard en de Afrikaanse stad voor het grootste aantal

De biografie van Michel Ecochard leest als een spannende roman van gebeurtenissen, mensen en plaatsen.¹ Ecochard studeerde archeologie, architectuur en planologie in Frankrijk, oefende zijn beroep uit in uiteenlopende streken als Marokko, Senegal, Pakistan en Syrië, speelde een belangrijke rol bij de formulering van het Habitat-beleid van de Verenigde Naties (VN) en werkte samen met bekende ontwerpers als Le Corbusier, Constantine Doxiadis, Maxwell Fry en Jane Drew. Hoewel dit op het eerste gezicht een uitzonderlijke loopbaan lijkt, stel ik in deze tekst dat de figuur van Ecochard representatief is voor een nieuw soort stedelijk expert dat in de periode tussen 1950 en 1970 actief wordt op het Afrikaanse continent. Deze nieuwe figuur speelt niet langer de rol van de lokale ontwerper die actief is binnen een veld van vertrouwde culturele, sociale and politieke krachten. Het gaat eerder om een internationale ontwikkelingsexpert die zich beweegt binnen een verscheidenheid aan geografische en culturele contexten; iemand die zich voortdurend engageert met nieuwe groepen actoren en krachtvelden. Een van de belangrijkste eigenschappen van dit nieuwe type stedelijk expert is dat hij – noodgedwongen – gebruik maakt van een pakket specifieke concepten, methoden en instrumenten, waarmee hij binnen deze veranderende contexten kan opereren. Het gaat hierbij niet alleen om manieren om kennis te vergaren over allerlei omstandigheden. Het gaat ook om stedenbouwkundige methoden die ruimte laten voor de betrokkenheid van lokale beleidsmakers, architecten en

aannemers en om bouwkundige prototypes en modellen die op allerlei locaties kunnen worden neergezet. De loopbaan van Michel Ecochard illustreert dat deze nieuwe stedelijke experts niet alleen een nieuw instrumentarium aan opvattingen en methoden hebben ontwikkeld, maar dat ze via hun transnationale ontwikkelingspraktijken bovendien de betekenis van bestaande concepten en instrumenten opnieuw hebben gedefinieerd.

Nieuw stedenbouwkundig instrumentarium

Hoewel Ecochard al sinds het begin van de jaren dertig van de twintigste eeuw internationaal actief was, onder andere in Syrië, vond de grote toepassing van zijn instrumentarium en methoden plaats in de jaren veertig en vijftig van de twintigste eeuw, tijdens het Franse protectoraat van Marokko. De ontwikkeling van het protectoraat was, sinds zijn instelling in 1912, onlosmakelijk verbonden met de creatie van tien *villes nouvelles*. De planning van nieuwe steden zoals Casablanca, Rabat, Fes en Marrakesh stond centraal in de ‘valorisatiestrategie’ die de resident, Lyautey, voor het Marokkaanse gebiedsdeel had ontworpen.² Deze specifieke opvatting van de rol die de stad speelde binnen het koloniale politieke project als geheel, bleef bestaan tot het midden van de jaren veertig van de twintigste eeuw, toen dankzij het Marshallplan 1,1 miljard dollar beschikbaar kwam en resident Erik Labonne, Michel Ecochard

1 Zie voor een inleiding tot het werk van Michel Ecochard o.a.: Eric Verdeil, ‘Michel Ecochard in Lebanon and Syria (1956-1968). The spread of Modernism, the Building of the Independent States and the Rise of Local Professionals of Planning’ (beschikbaar via internet); Joe Nasr en Mercedes Volait (red.), *Urbanism: Imported or Exported? Native Aspirations and Foreign Plans* (Chichester: Wiley-Academy, 2003) en Eric Verdeil, ‘Une ville et ses urbanistes: Beyrouth en reconstruction’, *Strates*, nr. 11 (2004). Zie ook Joos Van Den Dool, *Le rôle professionnel de Michel Ecochard en architecture, archéologie et en urbanisme français à l'étranger*; dissertatie

(Gent: Universiteit van Gent, 2004); César Vabre, *Michel Ecochard: L'influence du climat dans la démarche du projet architectural* (Parijs: École d'architecture de Paris-Belleville, 2007); Marion Leclercq en Marie-Jeanne Dumont, *L'autre - Michel Ecochard, 1905-1985* (Parijs: École d'architecture de Paris-Belleville, 2007); Nathalie de Mazieres, ‘Homage’, *Environmental Design: Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre*, nr. 1 (1985), 22-25 (beschikbaar via internet).

2 Andere steden waren Meknes, Ouezzane, Port Lyautey (het tegenwoordige Kenatra), Sefrou, Settat en Taza.

appoint Michel Ecochard to develop a firm urban policy.³

It was especially the perception of Casablanca as a ‘potential center of nationalist fervor’⁴ that drove Erik Labonne to support Ecochard, name him the director of the Service de l’Urbanisme, and endow him with ‘virtually dictatorial powers and . . . a generous budget’.⁵ Ecochard and an acclaimed team of architects and planners from France were instructed to study the urban structure of Morocco and the problems with informal housing – the so-called *bidonvilles* – in ‘the heartland of the colonial enterprise’,⁶ that is Casablanca. Between 1952 and 1960, the population of Casablanca had grown by 41 per cent. By 1952, rural immigrants constituted 75 per cent of the city’s population, creating a range of urban problems.⁷ Industrialization and the refusal of the Protectorate government to improve rural living conditions led to an increasing urban immigration.⁸

As a result, the coastal Moroccan cities continued to expand faster than the interior towns. As a response to this situation the French installed a political official as a ‘Delegate for Urban Affairs’ in seven cities and endowed these officials with ‘broad powers in all matters related to security’.⁹ In addition, planners and architects were called upon to devise solutions: ‘Many were excellent men, yet the central concern of this system, quite explicitly, was security and the control of the population.’¹⁰

The Survey

It is against this background of political attempts to control the Moroccan territory and its inhabitants that Ecochard starts to develop a first central urban planning tool: the survey or *enquête*.¹¹ The main purpose of this survey was defined as: ‘To analyse the problem within a wider framework, to obtain detailed knowledge about the industrial and social questions.’¹² Indeed, getting in touch with the local and often unknown situation, understanding its logics and rationales in order to establish a solid base for planning decisions, seems to have been an important first goal. Hence, Ecochard’s surveys are composed of a double perspective: a close reading of the physical

characteristics of the terrain and a critical positioning of these within a broader political, economical, social and cultural context. Their important role in Ecochard’s planning practice becomes clear from the large amount of surveys that were performed by the *Service de l’Urbanisme*. Examples can be found in the various articles of Ecochard, in the book *Casablanca. Roman d’une ville* (1955) and in the large presentation given at the 9th Congrès Internationale d’Architecture Moderne (CIAM) in Aix-en-Provence in 1953.¹³ At this CIAM meeting Ecochard, together with the architects of ATBAT-Afrique, offered a detailed investigation of the situation in some of the urban poles in Morocco and its underlying rationales.

It is typical for Ecochard that a variety of methods is used to come to terms with the urban condition. A first method that is applied in the survey consists of a quantitative analysis of urban phenomena like the distribution of shantytowns on the territory (panel 201-III),

3 North African countries that were French colonies were eligible for funds under the Marshall Plan. For a discussion see A. Waterston, *Planning in Morocco: organization and implementation* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1962), 7.

4 Planning and Development Collaborative International, ‘Upgrading of Marginal Neighborhoods in Morocco’ (Office of Housing and Urban Programs, Agency for International Development, USAID, 1983), 5.

5 Janet L. Abu-Lughod, *Rabat, urban apartheid in Morocco* (Princeton: Princeton University Press, 1980), 225.

6 Ibid.

7 H. Awad, ‘Morocco’s Expanding Towns’, *The Geographical Journal*, no. 130 (1967), 51.

8

The government’s rejection of rural development was driven by their fear of decentralization of power: ‘The hodgepodge of administration which

allowed the French to have firm control previously, however, was difficult to translate into a new system [administrative apparatus], especially since the formation of regional and local representations implied more power and authority for Moroccans.’ E.C. Hagopian, ‘Conceptual Stability, the Monarchy, and Modernization in Morocco’, *The Journal of Developing Areas*, no.1 (1967), 205.

9 Katherine Marshall Johnson, *Urbanization in Morocco* (New York: Ford Foundation, 1972), 39.

10 Ibid., 40.

11 For a short introduction to some of the principles of the survey, see: Michel Ecochard, ‘Les quartiers industriels des villes du Maroc’, *Urbanisme*, no.11-12 (1951), 28.

12 Ibid.

13 Michel Ecochard, *Casablanca: Roman d’une ville* (Paris: Editions de Paris, 1955).

Luchtfoto van Carrières Centrales in Casablanca, 1952. Een nieuwe woonwijk die volgens het Ecochard Grid werd gepland / Aerial view of Carrières Centrales neighbourhood in Casablanca, 1952. New housing planned according to the Ecochard Grid (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Survey van rurale woonwijken door de Services de l'Urbanisme en Michel Ecochard / Survey of rural dwelling settlements by Services de l'Urbanisme and Michel Ecochard (Uit / Source: Michel Ecochard, *Casablanca: Le roman d'une ville* (Parijs / Paris: Ed. de Paris, 1955))

Detail van de Habitat du Plus Grand Nombre studie door Ecochard en de GAMMA architecten, voorgesteld op CIAM 9, Aix-en-Provence, Frankrijk, 1953 / Detail of Habitat du Plus Grand Nombre study by Ecochard and GAMMA architects, presented at CIAM 9, Aix-en-Provence, France, 1953 (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

the urbanization degree (panel 301-I), the population densities (panel 302-I), the logics of internal migration (panel 104-III), the demographic growth of the urban population (panel 601-II) and the size and fashions of occupation in a shack in the *bidonville* (panel 205-I). The investigation of these quantitative data is paired with the use of diagrams that were often especially developed by Ecochard. Diagrams not only provide Ecochard with the possibility to visualize logics and rationales in comparative ways, but also offer the opportunity to articulate and understand at first glance some of the large issues that are at stake, as well as to communicate these to a larger audience of urban actors. For Ecochard this first survey method was simultaneously geared at an inventory of the local situation and at interaction with local actors (politicians, planners, architects).

The second survey method has a more qualitative character and consists of a fine and precise description of the actual terrain. In this qualitative investigation more ephemeral issues are addressed such as collective (panel 210-II) and individual symbolism (panel 210-III) in the built environment or expressions of anti-colonial sentiment (panel 211-I). For this purpose Ecochard relies on the techniques of photography. Photographic field research and documentation were in a variety of ways an integral part of Ecochard's survey approach. Hence, the presentation at the 9th CIAM congress shows a large number of photographs that are taken 'from the ground'; offering simultaneously a view on the urban environment and its everyday appropriation. This is complemented with aerial photography of urban areas.¹⁴ In Ecochard's approach, aerial photography plays a fundamental role in detecting the patterns and contours of urbanization, often *terra incognita* within the context of colonial modernization. In addition to photography also texts figure prominently in the survey. The text does not play an autonomous role, but is articulated in close affinity to the imagery (diagrams, photography) that is produced. Through short statements the images are not only commented on, but especially located within a meaningful cultur-

al, social and political context. The text underlines the imagery findings and locates them firmly within the qualitative characteristics of the terrain:

It is sufficient to interpret these documents carefully and confront the statistic data with plans and photographs of different dates. In that way, we . . . can get a rather exact idea of the development . . . it even offers us an order of magnitude for future planning.¹⁵

The survey that results from the combination of quantitative and qualitative analysis offers a theoretical basis for planning decisions.

14

In this domain Ecochard's approach strongly resonates simultaneous international studies as those of Erwin Anton Gutkind: Erwin Anton Gutkind, *Our World from the Air: An International Survey of Man and His Environment* (London: Chatto & Windus, 1952).

15

Ecochard, 'Les quartiers industriels', op. cit. (note 11), 28.

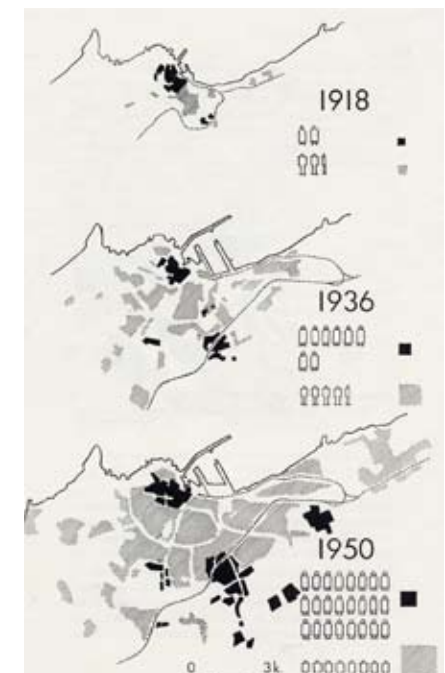

Diagram van de bevolkingsgroei in Casablanca met onderscheid tussen moslim en niet-moslim bewoners / Diagram of the population growth in Casablanca that differentiates between muslim and non-muslim inhabitants (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

in dienst kon nemen om een stabiel stedelijk beleid uit te werken.³

Het was vooral zijn perceptie van Casablanca als een 'potentieel centrum van verhit nationalisme',⁴ die Erik Labonne ertoe bracht Ecochard naar voor te schuiven, hem tot hoofd van de *Service de l'Urbanisme* te benoemen en hem te voorzien van 'vrijwel dictatoriale bevoegdheden en (...) een royaal budget'.⁵ Ecochard en een Frans team van befaamde architecten en planologen kregen de opdracht de stedelijke structuur van Marokko en de problematiek van de informele huisvesting – de zogenaamde *bidonvilles* – in Casablanca, 'het centrum van de koloniale onderneming', te bestuderen.⁶ Tussen 1952 en 1960 was de bevolking van Casablanca met 41 procent toegenomen. In 1952 vormden immigranten van het platteland 75 procent van de stedelijke populatie, wat een scala van problemen veroorzaakte.⁷ De industrialisatie en het feit dat het protectoraatbestuur weigerde het leefklimaat op het platteland te verbeteren, zorgden ervoor dat er steeds meer mensen naar de stad trokken.⁸

Hierdoor groeiden de Marokkaanse kuststeden veel sneller dan de steden in het binnenland. De Fransen reageerden op deze situatie door in zeven steden een politieke ambtenaar te installeren, de 'afgevaardigde voor stedelijke gelegenheden' en deze te voorzien van 'ruime bevoegdheden inzake veiligheid in de breedste zin van het woord'.⁹ Daarnaast werden planologen en architecten dringend aangezocht om oplossingen te bieden voor: 'het grootste probleem van dit systeem, de openbare veiligheid en het in de hand houden van de bevolking'.¹⁰

De survey

Tegen deze achtergrond van politieke inspanningen om het Marokkaanse grondgebied en de bewoners ervan onder controle te krijgen, begint Ecochard aan de ontwikkeling van het eerste, belangrijkste stedenbouwkundige instrument: de survey of *enquête*.¹¹ Het voorname doel van deze survey wordt omschreven als: 'analyser le problème dans son ensemble, de connaître dans le détail les questions industrielles et les questions sociales'.¹² Voeling krijgen met de lokale en vaak onbekende situatie

om er de logica's van in te schatten en zo een solide basis te leggen voor planningsbesluiten, lijkt inderdaad een belangrijk doel te zijn geweest. De surveys van Ecochard bieden dan ook een dubbel perspectief: ze zijn een nauwgezette opname van de fysieke kenmerken van het terrein en een kritische analyse van deze kenmerken binnen een bredere politieke, economische, sociale en culturele context. Dat de survey een belangrijke rol speelde in de ontwerppraktijk van Ecochard, blijkt duidelijk uit het grote aantal surveys dat door de *Service de l'Urbanisme* werd uitgevoerd. Voorbeelden vindt men in de diverse artikelen van Ecochard, in het boek *Casablanca. Roman d'une ville* (1955) en in de grote presentatie die in 1953 werd gemaakt voor het negende *Congrès Internationaux d'Architecture Moderne* (CIAM) in Aix-en-Provence.¹³ Op deze CIAM-bijeenkomst presenteerde Ecochard samen met de architecten van *ATBAT-Afrique* een uitgebreid onderzoek naar de situatie van enkele van de stedelijke centra in Marokko en de onderliggende grondgedachten daarvan: het *Habitat du Plus Grand Nombre Grid* of *GAMMA (Groupe d'Architectes Modernes Marocains)* Grid.

3 Noord-Afrikaanse voormalige Franse koloniën kwamen in aanmerking voor Marshall-hulp. Zie voor een discussie: A. Waterston, *Planning in Morocco: Organization and Implementation* (Baltimore: John Hopkins Press, 1962), 7.

4 Planning and Development Collaborative International, 'Upgrading of Marginal Neighborhoods in Morocco', *Office of Housing and Urban Programs, Agency for International Development, USAID* (1983), 5.

5 Janet L. Abu-Lughod, *Rabat, Urban Apartheid in Morocco* (Princeton: Princeton University Press, 1980), 225.

6 Ibid.

7 H. Awad, 'Morocco's Expanding Towns', *The Geographical Journal*, nr. 130 (1967), 51.

8 Achter de weigering van de regering om het platteland tot ontwikkeling te brengen, school angst voor decentralisatie van de macht: 'Het ambtelijke

ratjetoe dat de Fransen eerder in staat stelde aan de macht te blijven, liet zich echter slecht vertalen in een nieuw systeem (ambtelijk apparaat), vooral omdat de structuur met regionale en lokale vertegenwoordiging meer macht en autoriteit voor de Marokkanen met zich meebracht.' E. C. Hagopian, 'Conceptual Stability, the Monarchy, and Modernization in Morocco', *The Journal of Developing Areas*, nr. 1 (1967), 205.

9 Katherine Marshall Johnson, *Urbanization in Morocco* (New York: Ford Foundation, 1972), 39.

10 Ibid., 40.

11 Zie voor een korte inleiding op sommige van de principes achter de survey: Michel Ecochard, 'Les quartiers industriels des villes du Maroc', *Urbanisme*, nr. 11-12 (1951), 28.

12 Ibid.

13 Michel Ecochard, *Casablanca: Roman d'une ville* (Parijs: Éditions de Paris, 1955).

It acts as a semi-rational frame of reference for the international expert and his team upon which planning strategies, models and projects can be based. However, the survey is not exclusively aimed at the planner. It functions also as a main element of communication with local experts and decision makers. Indeed, the survey defines – through drawings, photography and text – the contours of an urban problem. It articulates a shared planning issue that is to be acted upon by the international expert in close collaboration with the local actors. In addition, and most importantly, the survey establishes a joint conceptual basis – a *lingua franca* – that allows the different actors to discuss urban problems in a common language: 'The results of this survey will be used to improve the efforts of engineers, architects, constructors . . . in the domain of housing'.¹⁶

Hence, from various planning documents by Ecochard it becomes clear that the survey is used to delineate and rephrase the problem of the *bidonville* among the different professionals, political and technical, that were active in 1950s' Morocco.¹⁷ While the *bidonville* was regarded in different contemporary publications as a 'grave problem', Ecochard manages in his survey to establish a more nuanced perspective and language, which defines the *bidonville* simultaneously as the locus of problematic dwelling conditions and as the site of interesting forms of acculturation of rural dwelling patterns to urban life.

The instrument of the survey also echoes the particular position of the international planning and development expert. It represents the first and indispensable exploration of the terrain – which is often a complete *terrain vague* for the 'outsider expert'. Assembling the basic information on the local situation, mapping the specificities of the terrain and uncovering the underlying rationales are some of the main goals of the survey. Hence, the survey establishes the primary knowledge base and a language that allows the international planner to act upon the terrain and engage with his various interlocutors. This combination of primal exploration of the site and articulation of a new vocabulary turns the

survey into an instrument from which new ways of seeing and understanding everyday situations can occur. Defining such a fresh perspective on urban situations – detached from local power fields and political considerations – was often one of the main tasks of the international planning expert.

The Hierarchised Grid: A Design System for Acculturation

In direct addition to the survey, the most important instrument that Michel Ecochard develops as international planning expert is a so-called grid of 8 x 8 m. This grid of orthogonal axes at a regular distance of 8 m forms the basic structure for much of Ecochard's planning projects and came to be known in Morocco as *La Trame* Ecochard.¹⁸ Why Ecochard chose these precise dimensions is not very obvious. However, in contrast to many other contemporary planning approaches that exclusively focused on parcelling and infrastructure (the so-called sites-and-services approach), it is clear that the 8 x 8 grid is the result of an architectural approach to the city. After all, each field in the grid corresponds to the figure of a low-rise patio dwelling that has a total surface of 64 m². This architectural unit is completely defined by a perimeter wall with a height of 2.8 m, along which two or three rooms are located. Each of these rooms has a maximum width of 3 m, which allows for simple construction with a variety of materials and methods. An open air patio of at least 5 x 5 m occupies the remaining part of the unit and functions as a circulation and access zone for the different rooms, as well as an important outdoor living room.

16 Michel Ecochard, unpublished explanatory note to GAMMA Grid, 2.

17 A telling reference is the letter that Roger Maneville, head of the *Délégation des affaires urbaines à Casablanca*, wrote to Ecochard telling that his survey delineated the problems of the *bidonville* and offered a starting point for future action. (Letter, dated 26 February 1951), Archives Rabat.

18 A first description of this grid can be found in Jean Louis Cohen and Monique Eleb, *Casablanca. Mythes et figures d'une aventure urbaine* (Paris: Hazan, 1998) translated into English as: *Casablanca: Colonial Myths and Architectural Ventures* (New York: Monacelli Press, 2003), as well as in Tom Avermaete, *Another Modern: The Post-War Architecture and Urbanism of Candilis-Josic-Woods* (Rotterdam: Nai Publishers, 2005).

Typisch voor Ecochard is dat hij verschillende methoden gebruikt om de stedelijke situatie te analyseren en te begrijpen. Een eerste methode die bij de survey wordt toegepast, bestaat uit een kwantitatieve analyse van stedelijke fenomenen zoals de verspreiding van sloppenwijken over het grondgebied (paneel 201-III), de toenemende verstedelijking (paneel 301-I), de bevolkingsdichtheid (paneel 302-I), de logica van interne migratie (paneel 104-III), de demografische groei van de stedelijke bevolking (paneel 601-II) en de wijze waarop hutten in de sloppenwijken worden bewoond (paneel 205-I). Het onderzoek naar deze kwantitatieve gegevens wordt gekoppeld aan het gebruik van diagrammen, die vaak speciaal door Ecochard zijn ontwikkeld. Met deze diagrammen kan Ecochard niet alleen de logica's en drijfveren van stedelijke fenomenen comparatief analyseren, maar ze stellen hem ook in staat om ze zó te formuleren en te interpreteren dat ze in één oogopslag duidelijk zijn en zo kenbaar gemaakt kunnen worden aan een breder publiek van stedelijke participanten. Voor Ecochard was deze eerste surveymethode gelijktijdig gericht op een inventarisatie van de lokale situatie en op de interactie met lokale participanten, zoals politici, planologen en architecten.

De tweede surveymethode heeft een meer kwalitatief karakter en bestaat uit een nauwkeurige beschrijving van het eigenlijke gebied. In dit onderzoek komen meer efemere kwesties aan bod, zoals collectieve (paneel 210-II) en individuele symboliek (paneel 210-III) in de gebouwde omgeving en uitdrukkingen van antikolonialistische sentimenten (paneel 211-I). Ecochard gebruikt hiervoor de techniek van de fotografie. Fotografisch veldonderzoek en fotografische documentatie maakten op allerlei manieren integraal deel uit van Ecochard's surveymethode. Daarom werden bij de presentatie op het negende CIAM-congres een groot aantal foto's getoond, 'vanaf de grond' genomen, die gelijktijdig een overzicht gaven van de stedelijke omgeving en van de manier waarop die gewoonlijk werd gebruikt. Deze werden aangevuld met luchtfoto's van stedelijke gebieden.¹⁴ In Ecochard's methode speelt de luchtfotografie een belangrijke rol bij de ontdekking van patronen en contouren van de verstedelijking, vaak *terra incognita* in de context van koloniale

modernisering. Naast fotografie nemen teksten een prominente plaats in. De tekst staat niet op zichzelf, maar ontstaat in nauw samenspel met het vervaardigde beeldmateriaal (diagrammen, fotografie). Aan de hand van korte notities wordt niet alleen commentaar geleverd op de afbeeldingen, maar worden deze vooral in een zinvol cultureel, sociaal en politiek kader geplaatst. De tekst onderstreept de bevindingen van het beeldmateriaal en plaatst die binnen een bredere culturele context:

We moeten die documenten dus zorgvuldig interpreteren en hun statistische gegevens confronteren met plannen of luchtfoto's van verschillende datum. Op die manier kunnen we (...) een voldoende exact beeld krijgen van de voorbije ontwikkeling (...) Ze bieden ons zelfs een orde van grootte voor een toekomstperspectief.¹⁵

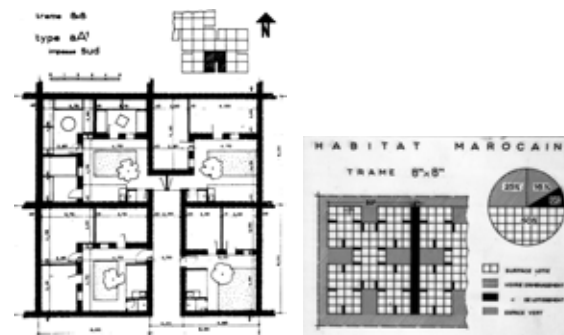
De survey, die volgt uit de combinatie van kwantitatieve en kwalitatieve analyses, biedt een theoretische basis voor een stedelijke visie en fungeert als een semi-rationeel referentiekader, waarop de internationale expert en zijn team stedenbouwkundige strategieën, modellen en projecten kunnen baseren. De survey is echter niet uitsluitend bedoeld voor de planoloog, maar speelt ook een belangrijke rol bij de communicatie met lokale experts en beleidsmakers. De survey schetst, door middel van tekeningen, fotografie en tekst, de contouren van een stedelijk probleem. Hij articuleert een gedeeld stedelijk vraagstuk, waarmee de internationale expert in nauwe samenwerking met de lokale participanten aan de slag moet. Bovendien, en dat is het belangrijkste, formuleert de survey een gezamenlijke conceptuele basis, een *lingua franca*, die de verschillende participanten in staat stelt stedelijke problemen in een gemeenschappelijke taal te bespreken: 'Het resultaat van dit onderzoek zal gebruikt worden om de inspanningen

14

Op dit gebied doet de methode van Ecochard sterk denken aan gelijktijdig internationaal onderzoek, zoals dat van Erwin Anton Gutkind: Erwin Anton Gutkind, *Our World from the Air: An International Survey of Man and His Environment* (Londen: Chatto & Windus, 1952).

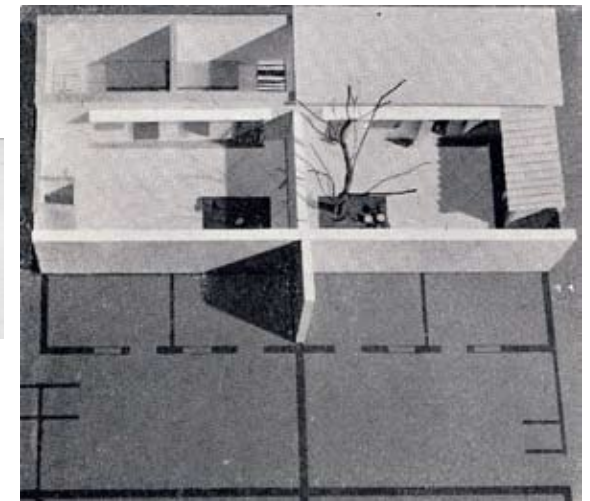
15

Ecochard, *Les quartiers industriels*, op. cit. (noot 11).

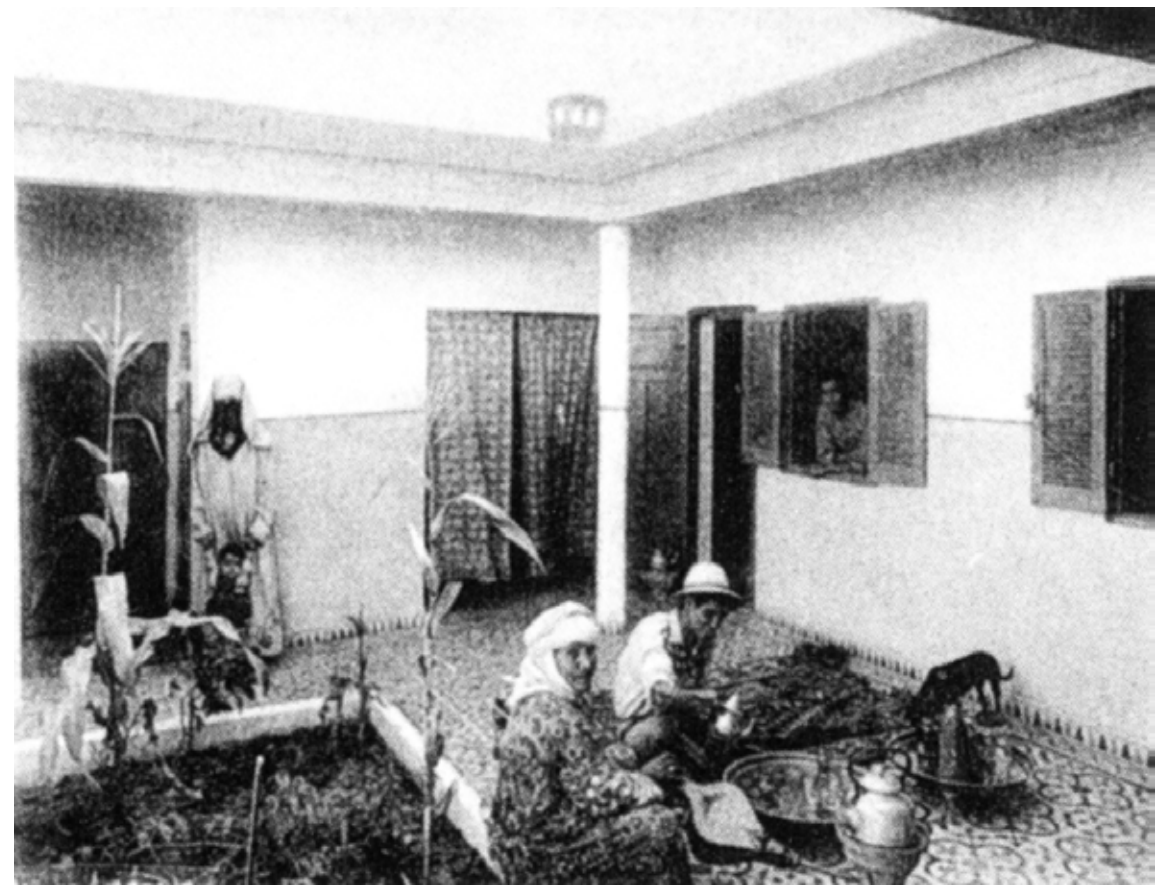

De verschillende woontypologieën in het 8 x 8 grid. Verschillende ruimtelijke configuraties van kamers met een maximum breedte van 3 meter rond een openlucht patio / **Situation of different dwelling typologies in the 8 x 8 grid. Different configurations of rooms with a maximum width of 3 m around an open-air patio.** (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Principe van het 8 x 8 grid en de relatie tot de publieke ruimten en de verschillende hiërarchieën van straten / **Principle of the 8 x 8 grid and its relation to public spaces and different hierarchies of streets** (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Maquette van de woontypologieën in het 8 x 8 grid. Een perimeterwand met een hoogte van 2,8 meter vormt het startpunt voor elke woning / **Model of the housing typologies in the 8 x 8 grid. A perimeter wall with a height of 2.8 m forms the point of departure for each unit** (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

De patio werkt als een circulatie- en toegangszone voor de verschillende kamers en als een belangrijke leefkamer in de open lucht, 1952 / **View of the patio that functions as a circulation and access zone for the different rooms, as well as an important outdoor living room, 1952** (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

van ingenieurs, architecten, constructeurs te verbeteren (...) op het gebied van het wonen (habitat).¹⁶

De documenten van Ecochard illustreren hoe de survey werd gebruikt om samen met politici en ingenieurs het probleem van de *bidonville* af te bakenen en te herformuleren.¹⁷ Terwijl de *bidonville* in verschillende contemporaine publicaties als een 'ernstig probleem' werd aangemerkt, slaagt Ecochard er met zijn surveys in een genuanceerder perspectief en taalgebruik te initiëren. Hiermee wordt de *bidonville* gelijktijdig beschreven als een plaats, waar de woonomstandigheden problematisch zijn en als een plek waar interessante vormen van acculturatie van landelijke woonpatronen aan het stadsleven plaatsvinden.

De survey is een instrument, waarin ook de positie van de internationale expert op het gebied van planologie en ontwikkeling weerklinkt. De survey vertegenwoordigt de eerste en noodzakelijke verkenning van het gebied, dat voor een 'buitenstaander-expert' vaak een volkomen *terrain vague* is. Het verzamelen van basisgegevens over de lokale situatie, het in kaart brengen van speciale kenmerken van een gebied en het blootleggen van onderliggende ideeën zijn enkele van de belangrijkste doelen van de survey. Zo constitueert de survey zowel de primaire kennisbron, als een taal die de internationale planoloog in staat stelt in het gebied in te grijpen en een verbintenis met zijn diverse gesprekspartners aan te gaan. Deze combinatie van primaire verkenning van de locatie en de articulatie van een nieuw vocabulaire maakt van de survey een instrument, waaruit nieuwe manieren om alledaagse situaties te bekijken en te begrijpen kunnen voortkomen. Het afbakenen van zo'n nieuw perspectief op stedelijke situaties, los van lokale krachtenvelden en politieke overwegingen, was vaak een van de hoofdtaken van de internationale stedenbouwkundige expert.

Het hiërarchische grid: een geaccultureerd ontwerpsysteem

Naast de survey ontwikkelt Michel Ecochard als internationaal stedenbouwkundig expert ook een tweede belangrijk instrument: het zogenaamd grid van 8 x 8 meter. Dit grid van recht-

hoekige assen vormt de basisstructuur van veel van Ecochard's stedenbouwkundige projecten en staat in Marokko bekend als *La Trame Ecochard*.¹⁸ Het is niet duidelijk waarom Ecochard precies voor juist deze afmetingen koos. Het is echter wel helder dat het grid van 8 x 8, in tegenstelling tot veel andere stedenbouwkundige methoden uit die tijd, die uitsluitend gericht waren op verkaveling en infrastructuur (de zogenaamde *sites-and-services*-methode), voortvloeit uit een architecturale benadering van de stad. Elk vak in het grid is immers gedacht als een laagbouw patiowoning met een totale oppervlakte van 64 vierkante meter. Deze architecturale eenheid wordt volledig afgebakend door een wand met een hoogte van 2,8 meter, waar twee of drie kamers aan liggen. Elk van deze kamers is maximaal 3 meter breed, wat een eenvoudige constructie met behulp van allerlei materialen mogelijk maakt. Een onoverdekte patio van minimaal 5 x 5 meter, die als circulatie- en toegangszone voor de verschillende kamers en als belangrijke openlucht(woon)kamer fungeert, neemt het resterende deel van de eenheid in beslag.

Ecochard illustreert met verschillende tekeningen en collages dat het grid niet alleen een manier was om verschillende wooneenheden te combineren, maar ook een methode om de basisinfrastructuur (rioolbuizen, waterbronnen en wegen) te installeren. Het grid was, in de woorden van Ecochard, een 'gelijkvloers kader' dat woningen en infrastructuur bijeenbracht en structureerde tot een rationele en economische figuur.¹⁹ Daarnaast vormde het ook een eenvoudige constructieve basis. Op verscheidene afbeeldingen van de aanleg van Marokkaanse

16

Michel Ecochard, ongepubliceerde toelichting bij GAMMA (*Groupe d'Architectes Modernes Marocains*) Grid, 2.

17

De brief waarin Roger Maneville, hoofd van de *Délégation des affaires urbaines* à Casablanca, aan Ecochard schrijft dat zijn survey de problemen van de *bidonville* schetst en een uitgangspunt voor toekomstige actie biedt, is een veelzeggende referentie (brief gedateerd 26 februari 1951), archief Rabat.

18

Een eerste omschrijving van dit grid staat in: Jean Louis Cohen en Monique Eleb, *Casablanca. Mythes et figures d'une aventure urbaine* (Parijs: Hazan, 1998), vertaald in het Engels als: *Casablanca. Colonial Myths and Architectural Ventures* (New York: Monacelli Press, 2003) en in: Tom Avermaete, *Another Modern: The Postwar Architecture and Urbanism of Candilis-Josic-Woods* (Rotterdam: NAI Uitgevers, 2005).

19

Zie GAMMA Grid, paneel 503-III.

In various drawings and collages Ecochard illustrates that the grid was not only a way of combining different housing units, but also a method of installing the basic infrastructure of sewers, water wells and roads. As such, the grid composed what Ecochard called a 'ground storey frame' which assembles and structures dwellings and infrastructure in a rational and economical figure.¹⁹ In addition, the 8 x 8 grid also formed a simple basis for construction. Several images of the construction of Moroccan neighbourhoods according to the Ecochard Grid illustrate how the grid was almost literally materialized in the foundations of the different dwelling units. The grid was traced on the site and subsequently built as simple concrete foundations. From there the building and rebuilding of the neighbourhood could take place. The 8 x 8 grid functions as the hardware for new urban development that complies to standards of hygiene, economy and transport. On this hardware basis a series of different elements can be grafted.

Layering the Grid

The most remarkable characteristic of Ecochard Grid is that it is superimposed on several other conceptual layers that are not universal, but rather specific to the situation. An important conceptual layer that Ecochard projects on the basic grid is his thinking on habitat and more specifically on the notion of the neighbourhood. Relying on theories from the English-speaking world such as Clarence Perry's notion of the neighbourhood unit and Clarence Stein's concept of the neighbourhood centre, Michel Ecochard defines his own version of the neighbourhood.²⁰ In a circular scheme that strongly resembles those of his Anglo-Saxon predecessors, he depicts the neighbourhood as being composed of five 'neighbourhood units'. Ecochard envisages the neighbourhood as a hierarchical composition with at the lowest level the 'vicinal unity' for 1800 inhabitants and with everyday collective services such as an a mill, an oven, shops and a playground for children.²¹ Five of these vicinal or neighbourhood units compose a full neighbourhood of 9,000 people that is larded with public functions in the fields of commerce

(market and *fondouks*), cult (mosque and Koran school), administration and social services (police and health centre), recreation (hammams and theatre) and education (schools and kindergartens).

The hierarchy of the neighbourhood is physically articulated through the various public spaces that are projected on the Ecochard Grid. Alleys are located at the level of the neighbourhood unit, just as little squares. These *placettes* with a minimum dimension of 24 x 16 m are planted with trees and were designed for collective life with the immediate neighbours. On the scale level of the entire neighbourhood, streets and avenues are located, as well as a larger commercial squares with the collective oven, hammam and main shops. As such a intricate network of public spaces introduces a particular hierarchy of collectivity in Ecochard's Grid.

Engaging with Change and Evolution

Another conceptual layer that Ecochard projects on his 8 x 8 grid encompasses an evolutionary thinking. This particular attention for spatial evolution was not an isolated interest of Ecochard's. On the contrary, it was also an important theme in contemporary projects by other transnational planning experts such as Otto Koenigsberger, Constantine Doxiadis, Max Fry and Jane Drew. In fact, the interest in spatial evolution that is common to all these practices can be looked upon as an attempt to deal with the field of tension between the transnational practice of the urban planner and the dynamism of local dwelling conditions. After all, the success of the planning strategies of the international expert depended largely

19

See GAMMA Grid, panel 503-III.

20

Clarence Stein (1882-1975) and Clarence Perry (1872-1944) were American urban planners who offered important contributions to architectural thinking on garden cities and neighbourhood units. For an introduction to their work see: Peter Hall, *Urban and Regional Planning* (London: Routledge, 2002).

21

Ecochard base this number of 1,800 inhabitants on a study of market settlements and towns in North-Africa.

wijken volgens de *Trame Ecochard* is te zien hoe het grid haast letterlijk wordt gematerialiseerd in de funderingen van de verschillende wooneenheden. Het grid werd uitgezet op de site en vervolgens als een eenvoudige betonnen fundering gerealiseerd. Op deze basis kon vervolgens de bouw en herbouw van de wijk plaatsvinden. Het 8 x 8 grid fungeert als de hardware voor nieuwe stadsontwikkeling, die voldoet aan normen voor hygiëne, efficiëntie en transport. Op deze basis hardware worden een reeks verschillende elementen geënt.

Het gelaagde grid

De opmerkelijkste eigenschap van *La Trame Ecochard* is dat het wordt bedekt met verscheidene conceptuele lagen die niet universeel, maar eerder specifiek zijn. Een belangrijke conceptuele laag die Ecochard op het basisgrid projecteert, omvat zijn ideeën over habitat en de wijk. Ecochard definieert zijn eigen versie van de wijkgedachte en valt daarbij terug op theorieën uit de Angelsaksische wereld, zoals het concept van de 'wijkeneid' van Clarence Perry en van

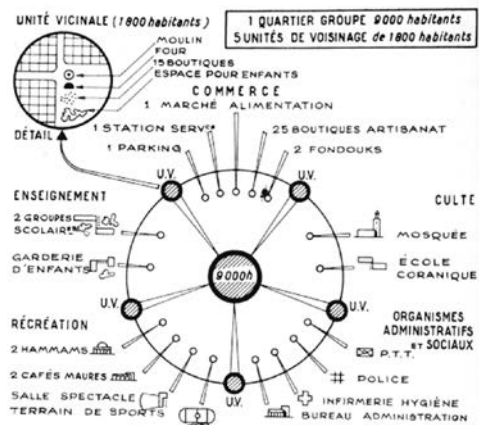

Diagram van een wijk door Michel Ecochard, 1952. Vijf buurteenheden vormen een complete wijk met openbare voorzieningen op het gebied van handel (markt en fondouks), cultuur (moskee en koranschool), bestuur en welzijn (politie en gezondheidscentrum), ontspanning (hammam's en theater) en onderwijs (scholen en kleuterscholen) / *Diagram of neighbourhood by Michel Ecochard, 1952. Five vicinal units compose a full neighbourhood that is larded with public functions in the fields of commerce (market and fondouks), cult (mosque and Koran school), administration and social services (police and health center), recreation (hammams and theatre) and education (schools and kindergartens)* (Uit/Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

het 'wijkcentrum' van Clarence Stein.²⁰ In een cirkelvormig diagram, dat sterk lijkt op die van zijn Angelsaksische voorgangers, schetst hij een wijk die is samengesteld uit vijf 'buurteenheden'. Ecochard beschouwt de wijk als een hiërarchische compositie: de 'buurteenheid' voor 1.800 inwoners, met alledaagse gemeenschappelijke voor-zieningen, zoals een molen, een oven, winkels en een kinderspeelplaats, bevindt zich op het laagste niveau.²¹ Vijf van deze buurteenheden vormen samen een complete wijk met 9.000 inwoners, die is gelaarde met openbare voorzieningen op het gebied van handel (markt en fondouks), cultuur (moskee en koranschool), bestuur en welzijn (politie en gezondheidscentrum), ontspanning (hammam's en theater) en onderwijs (scholen en kleuterscholen).

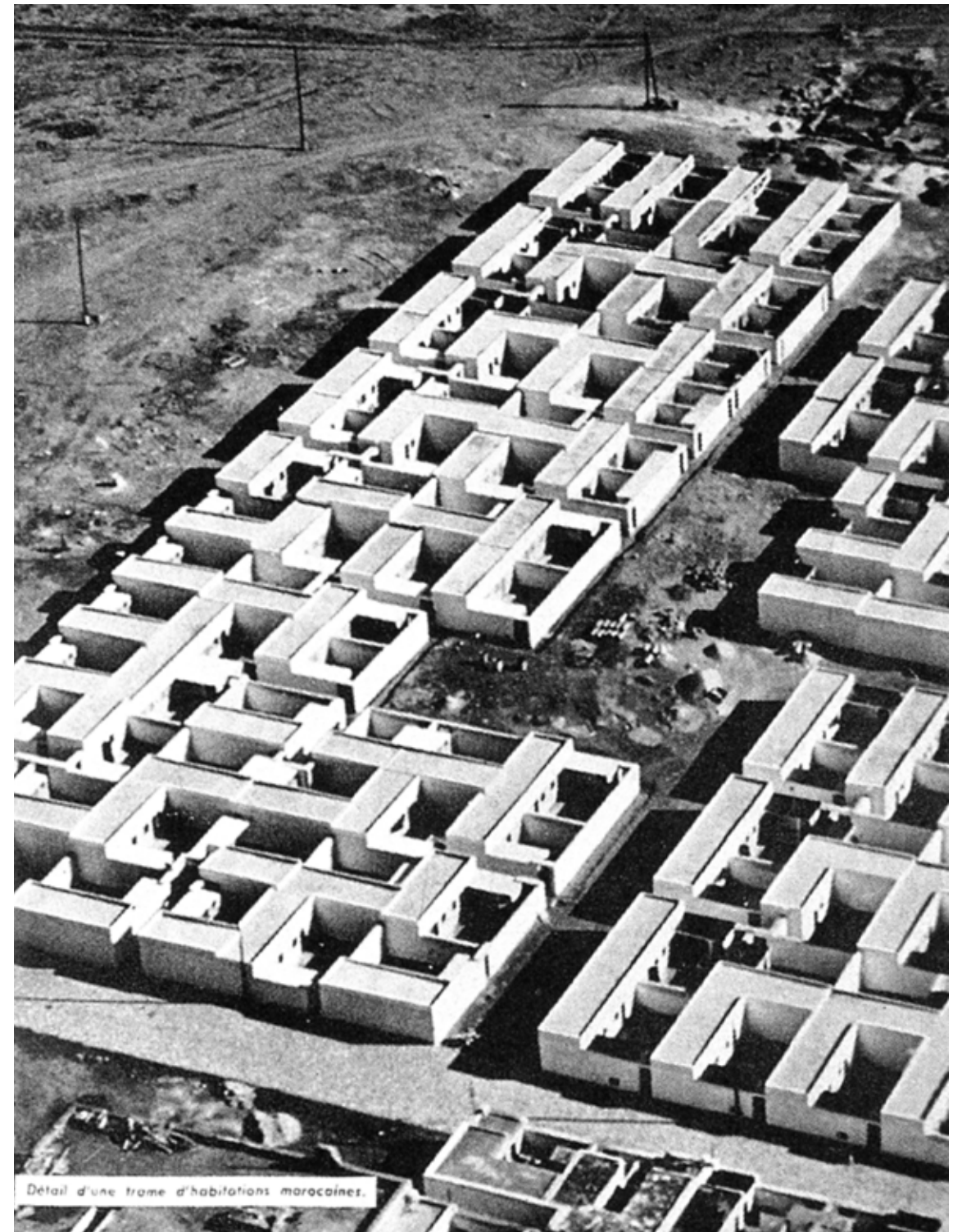
De hiërarchie van de wijk komt fysiek tot uitdrukking in de verschillende openbare ruimten die op het grid van Ecochard worden geprojecteerd. Steegjes en pleintjes bevinden zich op het niveau van de buurteenheid. Deze *placettes*, met een afmeting van minimaal 24 x 16 meter, zijn beplant met bomen en bedoeld voor sociale contacten met naaste burens. Straten, brede lanen en grotere commerciële pleinen, waarop de gezamenlijke oven, de hammam en de belangrijkste winkels zijn gevestigd, worden op het schaalniveau van de wijk als geheel geplaatst. Zo ontstaat een gediversificeerd netwerk van openbare ruimten, die een specifieke hiërarchie van de collectiviteit toevoegt aan het grid van Ecochard.

Verandering en evolutie

Een andere laag die Ecochard op zijn grid projecteert, omvat een idee van evolutie. Ecochard was niet de enige die een uitgesproken belangstelling had voor ruimtelijke ontwikkeling en verandering. Integendeel, het was ook een belangrijk thema in projecten van andere

²⁰ Clarence Stein (1882-1975) en Clarence Perry (1872-1944) waren Amerikaanse stedenbouwkundigen, die belangrijke bijdragen hebben geleverd aan het architectonische denken over tuinsteden en *neighborhood units*. Voor een introductie op hun werk zie bijv.: Peter Hall, *Urban and Regional Planning*, (London: Routledge, 2002).

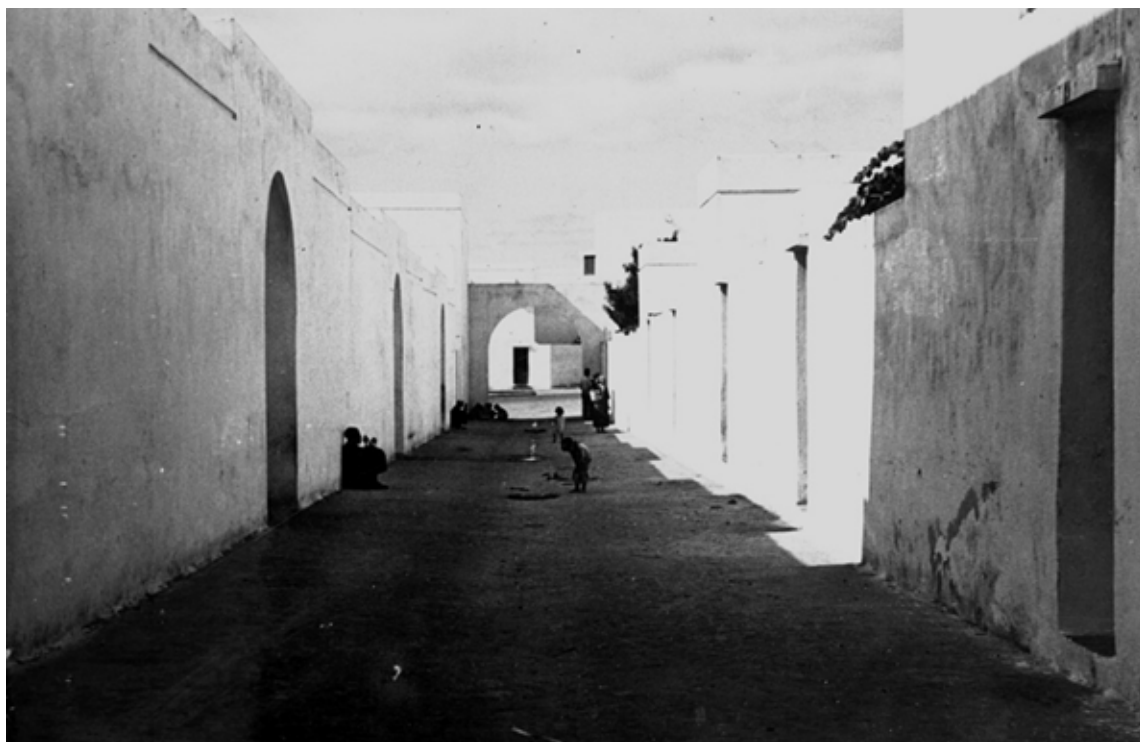
²¹ Ecochard baseert dit getal van 1.800 inwoners op een onderzoek naar Noord-Afrikaanse marktneederzettingen en steden.

Luchtfoto van een buurteenheid met verschillende publieke ruimten zoals een boulevard (onderaan), straat, plein (*placettes*) en een steeg / *Aerial view of a neighbourhood unit with different public spaces such as boulevards (bottom), streets, squares (placettes) and alleys* (Uit/Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Een placette van 24 x 16 meter die is beplant met bomen en bedoeld voor sociale contacten met naaste burens, Carrières Centrales wijk, 1952 / View of a *placette* of 24 x 16 m, planted with trees and designed for collective life with the immediate neighbours, Carrières Centrales neighbourhood, 1952 (Uit/Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Een straat in de Carrières Centrales wijk, 1952 / View of a street in the Carrières Centrales neighbourhood, 1952 (Uit/Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

on their ability to take into account variable and varying social, cultural and economical conditions. From this viewpoint Ecochard makes a clear distinction between the temporalities of architecture and urbanism; the first standing for the short-term and the latter for the long-term parts of the built environment: 'Put the factors into order: Urbanism (permanent) in the first place, Construction (transitory) afterwards.' Construction or architecture is considered as a matter that is part of a process of continuous change, hence: 'Moroccan Habitation, like any object of mass consumption, follows the cycle: conception, production, distribution, utilization, elimination. One must take this fact into consideration and one must be far-seeing.'²²

In Ecochard's opinion, the built environment is subject to constant redefinition as a result of changing economical conditions and modernisation, but also of altering dwelling aspirations, needs and forms. Therefore he parallels an evolutionary vision on social dwelling patterns with an evolutionary perspective on the physical characteristics of the built environment. He describes the inhabitants of his projects as *evolués* that are somewhere in-between a rural and urban way of living. The built environment in which the *evolué* lives is thought in an analogous intermediate fashion: as something that starts from a rural formation and gradually acculturates more urban patterns. This double perspective is illuminated in the evolutionary sketches that Ecochard makes for a non-specified *bidonville*. The different drawings illustrate how the *bidonville* will move in a few steps from an 'improved shantytown' (more structured and more hygienic) to a low-rise district and subsequently to a high-rise neighbourhood – which would comply to a fully urban model of living.

Within this entire urban transformation process the grid acts as a stable basis. It belongs to the perennial realm of urbanism. The Ecochard Grid offers the spatial framework within which the different physical and social transformations can occur, but also act as an infrastructural foundation that enables different spatial configurations throughout time and location. In his project for Fedala El

Alia Ecochard shows this wide-ranging role of the grid in the urban transformation process. Here the urban infrastructure of allotments, sewers, public fountains and roads and trees were realised, but because of economical reasons the houses remained the traditional *nouallas*. The same approach is illustrated for the rehousing of the Debagh Douar in Rabat. Here not only the urban infrastructure, but also modern public buildings were realised (baths, collective ovens, and so forth) while the housing within the mazes of the grid are the vernacular *nouallas* and huts, which were transported from their original rural location to zones in the vicinity of the city.

Ecochard coined this principle of the grid for 'horizontal concentration' and regarded it as the best possible way to act within the urgent urban situation in Morocco. In order to secure the qualities of horizontal concentration Ecochard called for a new legislation (*dahir*) composed of rules that secured:

- 1 Green space or little squares, directly connected with the lodgings.
- 2 The minimum area of each bit of ground, that is to say 64 m² representing a vital minimum for each family with regard to housing.
- 3 The minimum area of the patio of 25 m², giving sunning and airing.
- 4 The limitation of the ground floor, according to a height of 2 m 80.
- 5 The minimum area of the units and openings.²³

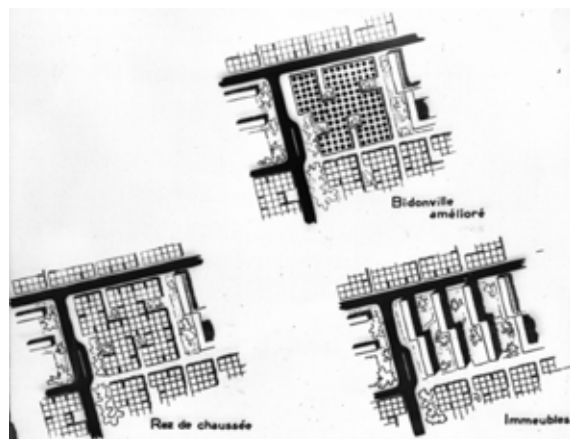
Together, grid and rules offered a firm frame for changing dwelling needs, patterns and forms. Ecochard believed that this would offer an excellent base for future urban development.

The Perenniality of the Grid

The Ecochard Grid has in the past decades proven to be one of these hard interventions that have marked the development of the metropolis of Casablanca in a determinate

²² Habitat for the Greatest Number Grid, Panel series: 'The Problem.'

²³ GAMMA Grid, Panel 608-II.

Schetsen van de evolutie van een niet-gespecificeerde bidonville door Michel Ecochard, 1952 / Evolutionary sketches for a non-specified bidonville by Michel Ecochard, 1952 (Uit / Source: Michel Ecochard, *Casablanca: Le roman d'une ville* (Parijs / Paris: Ed. de Paris, 1955))

transnationale stedenbouwkundig experts als Otto Koenigsberger, Constantine Doxiadis, Max Fry en Jane Drew. De belangstelling voor ruimtelijke evolutie, die al deze praktijken gemeen hebben, kan worden begrepen als een poging, om te gaan met het spanningsveld tussen de transnationale praktijk van de expert en de dynamiek van de lokale omstandigheden. Het succes van de stedenbouwkundige benadering van de internationale experts was immers grotendeels afhankelijk van hun vermogen om rekening te houden met veranderende sociale, culturele en economische factoren. Vanuit dit standpunt maakt Ecochard een scherp onderscheid tussen de temporaliteit van de architectuur en die van de stedenbouw, waarbij de eerste de korte termijn van de gebouwde omgeving vertegenwoordigt en de tweede de lange termijn: 'Zet de factoren in de goede volgorde: stedenbouw (permanent) komt op de eerste plaats, architectuur (vergankelijk) komt daarna'. Bouwkunde of architectuur wordt beschouwd als iets dat deel uitmaakt van een continu veranderingsproces, dus: 'De Marokkaanse

leefomgeving volgt een cyclus, net als ieder ander massaconsumptieproduct: conceptie, productie, distributie, utilisatie, eliminatie. Men moet hier rekening mee houden en over een vooruitziende blik beschikken'.²²

Ecochard gelooft dat de gebouwde omgeving voortdurend opnieuw wordt gedefinieerd als gevolg van veranderende economische omstandigheden en modernisering, maar ook door veranderende woonwensen, behoeften en leefpatronen. Daarom koppelt hij een evolutionaire visie op sociale woonpatronen aan een evolutionair perspectief op de gebouwde omgeving. Hij beschrijft de bewoners van zijn projecten als *evolués*, die zich ergens tussen een landelijke en een stedelijke manier van wonen bevinden. De gebouwde omgeving waarin de *evolué* woont, wordt op een analoge bemiddelende manier gedacht: bij aanvang refereert zij aan landelijke woonvormen en geleidelijk zal ze meer stedelijke patronen accultureren. Dit dubbele perspectief wordt geïllustreerd in de schetsen die Ecochard voor een niet nader gespecificeerde *bidonville* maakt. De verschillende tekeningen tonen hoe de *bidonville* in enkele stappen zal veranderen van een 'veredelde sloppenwijk' (beter gestructureerd en hygiënischer) naar een laagbouwwijk en vervolgens naar een hoogbouwwijk – wat het toonbeeld van stedelijk leven zou vertegenwoordigen.

Het grid fungeert in dit hele proces van stedelijke transformatie als een stabiele basis. Het behoort tot het langdurige domein van de stedenbouw. *La Trame Ecochard* verschaft het ruimtelijke kader, waarbinnen de verschillende fysieke en sociale transformaties kunnen plaatsvinden, maar fungeert ook als een infrastructuurle basis die op verschillende tijden en plaatsen een verscheidenheid aan ruimtelijke configuraties mogelijk maakt. In zijn project voor Fedala El Alia laat Ecochard zien welke omvangrijke rol het grid in het proces van stedelijke transformatie speelt. De stedelijke infrastructuur van percelen, rioleringen, openbare fontein en wegen werd hier volgens het gridpatroon gerealiseerd, maar de woningen werden om economische redenen als traditionele *noualla's*

²² GAMMA Grid, paneelserie 'Het probleem'.

Traditionele *nouallas* geplaatst in het Ecochard Grid, Fedala El Alia, 1952 / Traditional *nouallas* placed in the Ecochard Grid, Fedala El Alia, 1952 (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

Transport van een traditionele hut van haar rurale locatie naar het Ecochard Grid in de buurt van de stad / Transportation of a traditional hut from its rural location to the Ecochard Grid in the vicinity of the city (Uit / Source: Photothèque, École Nationale d'Architecture de Rabat, Morocco)

gebouwd. De woningbouw in de Debagh Douar in Rabat is illustratief voor dezelfde methode. Hier werden niet alleen de stedelijke infrastructuur, maar ook de moderne openbare gebouwen gerealiseerd (baden, gemeenschappelijke ovens en dergelijke), terwijl de woningen binnen de mazen van het grid lokale noualla's en hutten zijn, van hun oorspronkelijke landelijke locatie overgebracht naar zones in de buurt van de stad.

Ecochard was de bedenker van dit principe van het grid voor 'horizontale concentratie' en beschouwde het, gezien de zorgelijke situatie waarin de Marokkaanse steden verkeerden, als de best mogelijke manier om daar te werk te gaan. Om de kwaliteiten van de horizontale concentratie te verankeren, was volgens Ecochard nieuwe wetgeving (*dahir*) vereist, samengesteld uit regels die het volgende vastlegden:

- 1 Er zijn groenstroken of pleintjes die direct aansluiten op de woonvoorzieningen.
- 2 De minimale oppervlakte van ieder stukje land is 64 vierkante meter, die een essentieel minimum voor de huisvesting van een gezin vertegenwoordigt.
- 3 De minimale oppervlakte van de patio is 25 vierkante meter, om in zon en frisse lucht te voorzien.
- 4 De begane grond heeft een maximale hoogte van 2,80 meter.
- 5 De minimale oppervlakte van eenheden en open plekken.²³

Het grid en de regels boden een solide kader voor veranderende woonbehoeften, leefpatronen en woonvormen. Ecochard meende dat ze een voortreffelijke basis boden voor toekomstige stadsontwikkeling.

Het bestendige grid

In de afgelopen decennia heeft *La Trame Ecochard* zich bewezen als een van die harde ingrepen, die de ontwikkeling van de metropool Casablanca hebben bepaald. Deze bestendigheid wordt in de eerste plaats geïllustreerd door het duurzame gebruik van het gridconcept. Terwijl Ecochard zelf Marokko al in 1953 verliet om zich met andere taken en uitdagingen bezig te houden, bleef het gridsysteem dat hij introduceerde een

stabiele factor in de Marokkaanse stedenbouwkundige praktijk. In Marokko bleef het systeem om stadswijken door middel van een 'gelaagd grid' te ontwerpen tot aan de jaren tachtig van de twintigste eeuw een van de belangrijkste planningstrategieën, hoewel de afmetingen van het grid soms enigszins werden aangepast. Gedurende 30 jaar en door het hele land werden nieuwe woonwijken – zowel intramuros als extramuros van verschillende steden – ontworpen volgens *La Trame Ecochard*.

Niet alleen het concept, maar ook de fysieke aanwezigheid van het grid van Ecochard heeft bewezen buitengewoon bestendig te zijn. Het belang dat Ecochard hechtte aan de verschillende temporele aspecten van architectuur en urbanisme schijnt profetisch te zijn geweest. Het stedelijke grid van Ecochard is overal in Casablanca aanwezig, maar de architectuur van het door Ecochard ontworpen patiohuis is bijna volledig verdwenen. In plaats daarvan is het grid gaan fungeren als een basis voor hypertrofische verticale stadsuitbreiding, gevoed door veranderingen in gezinssamenstelling, gewijzigde woonwensen en speculatie. De patio-woningen fungeren vandaag als de basis voor een rijtjeshuis van drie tot vijf verdiepingen. Overal in de wijken van Casablanca hebben de inwoners betonnen constructies, die herinneren aan een Corbusiaans 'dominosysteem', aan hun patio-woningen toegevoegd en zo de mogelijkheid gecreëerd om hun woningen drastisch in verticale richting te verdichten en uit te breiden. Binnen dit bouwsysteem zijn allerlei invullingen ontstaan, die niet alleen de indeling van het interieur van de huizen bepalen, maar ook de gevels. Hieruit is een zeer divers en levendig stedelijk weefsel ontstaan, dat voortdurend onderhevig is aan veranderingen en aanpassingen, aan een onophoudelijk bouwen en herbouwen.

Verrassend genoeg heeft Ecochard's stedelijke systeem, binnen deze hypertrofische toestand van verandering en verdichting, een zekere kwaliteit van openbare ruimte weten te behouden. Terwijl straten en steegjes die oorspronkelijk in verhouding stonden tot woningen van één bouwlaag, tegenwoordig

²³ GAMMA Grid, paneel 608-II.

way. A first illustration of this perennality is the enduring use of the concept of the grid. Indeed, while Ecochard himself already left Morocco in 1953 for other challenges and tasks, the grid system that he introduced remained a stable factor in Moroccan urban planning practice. Though its dimensions were sometimes slightly adapted, the system to plan urban neighbourhoods via a 'layered grid' system was continued as a main planning strategy until the 1980s in Morocco. For 30 years, and all over the country, new housing neighbourhoods – both in- and outside of various cities – were planned according to the Ecochard Grid.

Not only on a conceptual level, but also the physical presence of the Ecochard Grid has proven to possess a remarkable perennality. The particular importance that Ecochard accorded to the different temporalities of architecture and urbanism seems to have been prophetic. Ecochard's urban grid is omnipresent in Casablanca, but the architecture of the courtyard houses designed by Ecochard has almost entirely disappeared. Instead, the grid has started to function as basis for hypertrophied vertical urban growth – fuelled by changing family compositions, altering dwelling needs or aspirations, as well as speculation. Indeed, nowadays the single-level courtyard functions as the base for a three- to five-level terraced house. All over the gridded neighbourhoods of Casablanca, people have been adding concrete constructions that recall the Corbusian 'domino system' to their courtyard dwellings, thereby creating the opportunity to drastically intensify and extend their houses in a vertical mode. Within this common constructive system a variety of infills have not only come to determine the interior composition of the houses, but also the façades. This has resulted in a very diverse and vivid urban fabric, which is subject to continuous change and adaptation, to incessant building and rebuilding.

Surprisingly, Ecochard's urban system has – within this hypertrophied condition of change and densification – maintained a certain quality of public space. While streets and alleys that were originally proportioned to be aligned with single-level houses are now

bordered buildings of four storeys and more, they stand – as variants of the system of the medina – as a qualitative system of urban spaces. Ecochard's horizontal grid, originally designed to respond to the so-called unhygienic conditions of *bidonville* and medina, returned after several decades of urban development to a condition that is very similar to its counter model. The resulting system with its high narrow streets, punctuated by more open squares that are surrounded by collective functions such as shops and ovens seems to comply to contemporary ways of dwelling in Casablanca.

The same can be said of the vertical extensions of the grid. Here also, the initial aims of bringing sun and light into every room of the dwelling are completely discarded by the contemporary typology of terraced houses. Nevertheless, the figure of the vertically extendable terraced house seems to live up to the contemporary needs, aspirations and realities. Indeed, many of the dwellings have been vertically enlarged because of changing family compositions or altering dwelling needs and expectations. It is not abnormal that with each new adult generation in a family, a floor is added. Moreover, additional floors have also offered the opportunity for rental activities, securing a financial basis for many of the extended families.

Exporting the Grid

The urban design approach developed in Casablanca was not only geared to the specific local context, but should be considered as an important methodological step in Ecochard's career as a transnational development and planning expert. Indeed, in the years after his resignation as director of the Service de l'Urbanisme in Casablanca, Ecochard would illustrate that his urban design approach could be applied in radically different geographical and political contexts.

A first occasion in which Ecochard could bring into action his urban design approach was in 1953, when he took a position as a consultant with the United Nations to design, together with Constantine Doxiadis, refugee housing near Karachi – the first federal capital

grenzen aan gebouwen van vier of meer verdiepingen, houden ze als alternatieven voor de medina een adequaat systeem van stedelijke ruimten in stand. Het horizontale grid van Ecochard, dat oorspronkelijk werd ontworpen als een reactie op de zogenaamd onhygiënische toestanden in de *bidonville* en de medina, keerde na verscheidene decennia van stadsontwikkeling terug naar een toestand die vergelijkbaar was met medina en *bidonville*. Het resulterende systeem, met zijn hoge, smalle straten, onderbroken door meer open pleinen die worden omsloten door collectieve voorzieningen zoals winkels en een oven, lijkt zich te voegen naar hedendaagse manieren van wonen in Casablanca.

Hetzelfde kan worden gezegd over de verticale uitbreiding van de patiowoningen. Ook hier is het oorspronkelijke doel, elke kamer van het huis van zon en licht te voorzien, volledig terzijde geschoven door de typologie van het rijtjeshuis. Niettemin lijkt de figuur van het verticaal uit te breiden rijtjeshuis goed tegemoet te komen aan hedendaagse woonbehoeften,

Masterplan Dakar, Cité des Castors, 1963 / **Dakar master plan, Cité des Castors 1963** (Uit/Source: Archiefcollectie Michel Ecochard, Centre d'Archives, Ifa, Parijs / Archival collection Michel Ecochard, Centre d'Archives, Ifa, Paris)

wensen en realiteiten. Zo is het niet ongebruikelijk dat er voor elke nieuwe volwassen generatie binnen de familie een nieuwe verdieping wordt toegevoegd. Bovendien bieden de extra verdiepingen ook de gelegenheid tot de verhuuractiviteiten, waarmee veel van de 'extended families' zich een financiële basis verzekeren.

Het grid exporteren

De stedenbouwkundige methode die Ecochard in Casablanca ontwikkelde, was niet alleen gericht op de lokale context, maar was eerder een belangrijke methodologische stap in Ecochard's loopbaan als transnationaal plannings-ontwikkelingsexpert. In de jaren na zijn aftreden als directeur van de *Service de l'Urbanisme* van Casablanca zou Ecochard inderdaad laten zien dat zijn stedenbouwkundige methode kon worden toegepast in fundamenteel andere geografische en politieke omstandigheden.

De eerste keer dat Ecochard zijn stedenbouwkundige methode buiten Marokko in kon zetten, was in 1953, toen hij als consultant in dienst trad bij de VN om samen met Constantine Doxiadis vluchtelingenhuisvesting te ontwerpen in de buurt van Karachi, de eerste federale hoofdstad van de in 1947 nieuw geïnstalleerde regering van Pakistan. Dit project werd gefinancierd door zowel de Pakistaanse regering als een massa internationale ontwikkelingsorganisaties, inclusief de VN, de *Ford Foundation* en de *International Cooperation Agency*, die allemaal een stabiele geallieerde regering in deze in de Koude oorlog kritieke regio wilden steunen.²⁴ In deze context werden vluchtelingen omwille van hun onzekere nationale status als problematisch ervaren, als potentiële elementen voor een revolutie. Maar hoewel de vluchteling een dreigend gevaar was, vertegenwoordigde hij ook een kans om na te denken over sociale verandering en 'ontwikkeling' buiten het gechargeerde politieke debat.

Tijdens zijn presentatie voor de VN en de regering van Pakistan gebruikte Ecochard de

24

Een omschrijving van dit project staat o.a. in: M. Iljal Muzaffar, *The Periphery Within: Modern Architecture and the Making of the Third World*; ongepubliceerd proefschrift (Cambridge, MA: MIT Press, 2007).

of the newly established government of Pakistan in 1947. This project was funded by both the Pakistani government and a host of international development agencies, including the UN, the Ford Foundation and the International Cooperation Agency – all concerned with promoting stable allied government in a critical region of the Cold War.²⁴ In this context, the figure of the refugee, because of his undetermined status in the national context, appeared as a source of anxiety – a potential agent of uprising. Yet, as an imminent threat, he also presented an opportunity to suspend political debate and claim a path of social change and 'development' outside of political theatres.

In his presentation for the United Nations and the government of Pakistan, Ecochard used the Moroccan projects – especially his grid approach – as major credentials. For Ecochard the problem of refugee housing in Karachi strongly resembled that of the rural-urban migration that he had dealt with in Casablanca. Once again an encompassing survey of the city of Karachi was considered as a starting point. In this survey Ecochard illustrated that the refugee problem had to be considered within the framework of increasing density and mobility propelled by the modernization of the Pakistani territory. As a result the design of the new refugee housing did not only encompass the immediate provision of shelters. It also provided an evolving 'framework' that would allow for changing densities that complied with different degrees of modernization and different 'standards of living'. Much as for the *bidonvilles* in Casablanca, Ecochard looked upon the refugee and his habitat as a figure that epitomized the national transition between tradition and modernity. As such Ecochard's planning approach and its international support acted as custodians of a process of gradual, coordinated transformation of the nation itself.

A second occasion on which Ecochard deployed its specific method is when he was invited in 1963 to design the master plan for the city of Dakar, the newly established capital of Senegal after its independence from France in 1960.²⁵ In Dakar, too, Ecochard

identified rural-urban migration as the central point along which new urban development had to be considered. Ecochard's project suggests the renovation of the old city and existing neighbourhoods (Reubeus, Médina, Grand Dakar, Pikine), but also encompasses the design of new districts that could house the continuous stream of immigrants.

In Senegal Ecochard remains faithful to the earlier established planning instruments. The starting point is an encompassing survey, pursued during a period of three years, which maps the different rationales and plans of urban development in Dakar. On this basis Ecochard develops a regular grid that functions as an underlying basis for the planning of large parts of the city. In Dakar the grid is used to integrate new urban neighbourhoods into the context of different earlier urban interventions based on Hausmanian ideals. The grid is used to complement and bind these interventions and create as such a new urban project for Dakar. Just as in Morocco the grid functions as a continuous basis that absorbs the evolving exigencies of the terrain and the situation. The Dakar project is designed to accommodate an urban growth of 1.2 million inhabitants by 1980. Just as in Morocco this enormous urban growth is structured along an idea of 'neighbourhoods' that are characterized by a particular hierarchy of public spaces.

However, while in the Protectorate of Morocco the grid was perceived as a way to deal with the bad housing conditions of new urban immigrants, in Senegal it becomes the foundation for a modernization project that encompasses the development of industry and tourist facilities as well as educational facilities, an Olympic stadium and a mosque.

24

A description of this project can be found, among other places, in M. Iljal Muzaffar, *The Periphery Within: Modern Architecture and the Making of the Third World* (unpublished PhD thesis, Cambridge, MA: MIT, 2007).

25

For an introduction to Ecochard's projects in Senegal: Michel Ecochard, 'Le problème des plans directeurs d'urbanisme au Sénégal: documents présentés au Conseil national de l'urbanisme', report (Dakar, 7 October 1963) and Marème Dion, 'Dakar au fil des plans', in: Maurice Culot and Jean-Marie Thiveaud (eds.), *Architectures françaises Outre-mer* (Liege: Mardaga, 1992), 221-235.

Marokkaanse projecten, vooral zijn gridmethode, als zijn belangrijkste referentie. Volgens Ecochard leek de problematiek van de vluchtelingenhuysvesting in Karachi sterk op die van de migratie van het platteland naar de stad, waaraan hij in Casablanca had gewerkt. Opnieuw was een complete survey van de stad Karachi het uitgangspunt voor zijn stedenbouwkundige visie. In zijn survey toonde Ecochard hoe het vluchtelingenprobleem moest worden gesitueerd binnen het kader van de toenemende verdichting en mobiliteit die werden aangedreven door de modernisering van het Pakistaanse grondgebied. Dientengevolge ging het, in het ontwerp van de nieuwe vluchtelingenhuysvesting, om meer dan alleen het onmiddellijk verschaffen van onderdak. Het voorzag ook in een 'kader' dat zich kon ontwikkelen, dat ruimte kon bieden aan veranderingen in de bevolkingsdichtheid en dat zich kon voegen naar verschillende gradaties van modernisering en verschillen in 'levenstandaard'. Ecochard beschouwde de vluchtelingen en hun leefomgeving als personages die de nationale transitie van traditie naar moderniteit belichaamden, net zoals de *bidonvillois* in Casablanca. Als zodanig fungeerde de stedenbouwkundige benadering van Ecochard en de internationale steun daarvoor, als de beheerders van een proces van geleidelijke, gecoördineerde transformatie van de natie zelf.

Een tweede gelegenheid, waarbij Ecochard deze specifieke methode inzette, was toen hij in 1963 werd gevraagd het masterplan te ontwerpen voor de stad Dakar, de nieuwe hoofdstad die Senegal had gesticht, nadat het in 1960 onafhankelijk was verklaard van Frankrijk.²⁵ Ook in Dakar wees Ecochard de migratie van het platteland naar de stad aan als het middelpunt van het denken over nieuwe stadsontwikkeling. Het project van Ecochard is een voorstel om de oude stad en de bestaande wijken (Reubeus, Médina, Grand Dakar, Pikine) te renoveren, maar bevat ook het ontwerp van nieuwe wijken om de ononderbroken stroom van immigranten te kunnen huisvesten.

Ook in Senegal blijft Ecochard trouw aan de stedenbouwkundige instrumenten die hij eerder heeft gemaakt. Het uitgangspunt is een drie jaar durende, alomvattende survey, waarin de verschillende grondgedachten en plannen met

betrekking tot stadsontwikkeling in Dakar in kaart worden gebracht. Op basis hiervan ontwikkelt hij een regelmatig grid dat fungeert als basis voor de planning van grote delen van de stad. In Dakar wordt het grid gebruikt om nieuwe stadswijken te integreren in de context van verschillende vroegere stedelijke ingrepen, gebaseerd op Hausmanniaanse principes; om deze ingrepen aan te vullen en te verbinden en zo een nieuw stedelijk project voor Dakar te creëren. Net als in Marokko fungeert het grid als een doorlopende basis, die de noden van het gebied en van de situatie absorbeert. Het project in Dakar is ontworpen om een aanwas van de stedelijke bevolking van 1,2 miljoen in 1980 te kunnen huisvesten. Net als in Marokko wordt deze enorme groei van de stad gestructureerd volgens het concept van 'wijken', die worden gekarakteriseerd door een bepaalde hiërarchie van openbare ruimten.

Maar terwijl het grid in het protectoraat Marokko werd opgevat als een manier om de slechte woonomstandigheden van nieuwe stedelijke migranten aan te pakken, wordt het in Senegal de basis van een moderniseringsproject dat de ontwikkeling van industriële en toeristische faciliteiten, onderwijsvoorzieningen, een Olympisch stadion en een moskee omvat. Het grid van Ecochard bindt deze elementen van het economische en het dagelijkse leven, van profane en religieuze sferen samen tot de gestalte van een moderne Afrikaanse stad van de grote aantallen.

De transnationale expert

Ecochard's loopbaan op het Afrikaanse continent werpt licht op de opkomst van een nieuw personage in de naoorlogse architectuur: de transnationale stedenbouwkundige en ontwikkelingsexpert. In de jaren vijftig en zestig, en vaak tijdens dekoloniseringsprocessen, verschijnt er een nieuwe expert op het Afrikaanse continent, gespecialiseerd in het leveren van stedenbouwkundige en architectonische plannen

25

Zie voor een inleiding over de projecten van Ecochard in Senegal: Michel Ecochard, 'Le problème des plans directeurs d'urbanisme au Sénégal: documents présentés au Conseil national de l'urbanisme',

rapport Dakar (1963) en Marème Dion, 'Dakar au fil des plans', in: Maurice Culot en Jean-Marie Thiveaud (red.), *Architectures françaises Outre-mer* (Luik: Mardaga, 1992), 221-235.

The Ecochard Grid binds these elements of economic and everyday life, of profane and religious spheres, into a figure for a modern African city for the greatest number.

A New Transnational Expert

Ecochard's trajectory on the African continent illuminates the emergence of a new figure of post-war architecture culture: the transnational development and planning expert. Indeed in the 1950s and '60s – and in close relation to the logics of decolonization – there appears on the African continent a newfangled expert that specializes in providing urban and architectural plans for cities and regions that are facing development problems as a result of swift modernization. Figures like Charles Abrams, Otto Koenigsberger, Constantine Doxiadis, Max Fry and Jane Drew operated in this fashion. They were experts that had no local base, but rather developed a transnational practice – moving swiftly from one region to another and often attempting to balance local realities with international interests.

The transnational development expert is no longer confined to a single colonial regime as was the case with many of his predecessors, but rather engages with a variety of contexts in the process of decolonization. Hence, for Ecochard one of the main tasks of the development expert was to engage with the heritage of colonialism:

It is important to reflect upon the heritage that the ex-colonial countries have left in developing countries all over the world: India, Africa, South-America and the Orient. This heritage that comprises both the good and the bad has been the point of departure for urban development after independence. . . . Today all these countries are autonomous. And even if the heritage of the past has not always made things easier, they have the possibility of decision in their hands. But this possibility of decision is extremely limited because the means for study and realization does not exist.²⁶

The urban planner is defined as a development expert that provides aid to countries in the

process of decolonization. One of his main tasks is to engage with the spatial results of colonization – to which some of these experts, like Ecochard, had ironically contributed actively.

One of the most important characteristics of the new transnational expert is that he not only uses the traditional idiom of architectural form, but also speaks the language of finance, demographics, community development . . . Indeed, the development and planning expert fuses the idioms of a variety of urban actors in his planning instruments. The central role of the survey in Ecochard's work is a prime example: it not only attempts to chart the complexity of the local terrain, but above all introduces a common language in which geographic, economic, social and spatial considerations are brought together in one overarching vocabulary. In its turn this vocabulary offers the opportunity to articulate planning projects that could resonate in various domains and with a variety of urban actors.

The work of Michel Ecochard illustrates that in the 1950s and '60s African cities increasingly became the field of practice of transnational development and planning experts, who used urban models that were no longer entirely rooted in local conditions. Instead, urban approaches and instruments were developed that could be acculturated to a variety of terrains, contexts and social realities under evolution. This particular attitude vis-à-vis the urban problem was in the first place the result of the position of the transnational planner, who needed instruments and models that could easily adapt to changing terrains and actors. However, in retrospect this 'acculturating character' of the urban projects has often secured their perennial quality – leaving a large impact on urban development that continues into the present. To cities like Casablanca, for instance, it has offered a frame from which a proper African urbanity for the greatest number – a true Afropolis – could develop.

26

Michel Ecochard, 'L'Urbanisme dans les pays en voie de développement et la coopération vue en sens le plus large', *L'Architecture d'Aujourd'hui*, no.132 (1967), 104.

voor steden en regio's die zich geconfronteerd zien met ontwikkelingsproblemen als gevolg van snelle modernisering. Mensen als Charles Abrams, Otto Koenigsberger, Constantine Doxiadis, Max Fry en Jane Drew zijn hiervan voorbeelden. Het waren experts die geen lokale basis hadden, maar eerder een transnationale praktijk ontwikkelden. Ze trokken snel van de ene regio naar de andere en probeerden in veel gevallen te bemiddelen tussen een lokale realiteit en internationale geopolitieke belangen.

De nieuwe figuur van de transnationale ontwikkelingsexpert is niet langer verbonden aan één enkel politiek regime, wat bij veel van zijn voorgangers wel het geval was, maar is eerder in allerlei contexten betrokken bij het dekolonisatieproces. Volgens Ecochard was het een van de belangrijkste taken van de ontwikkelingsexpert, om te gaan met de erfenis van het kolonialisme:

Het is belangrijk om na te denken over de erfenis die de voormalige koloniale mogendheden hebben nagelaten aan ontwikkelingslanden overal ter wereld: India, Afrika, Zuid-Amerika en het Oosten. Deze erfenis, die zowel goede als slechte kanten heeft, is na de onafhankelijkheid het uitgangspunt geweest voor stedelijke ontwikkeling (...). Tegenwoordig zijn al deze landen autonoom. En hoewel de erfenis uit het verleden de zaken voor hen niet altijd eenvoudiger heeft gemaakt, hebben zij de beslissingsbevoegdheid in handen. Deze beslissingsbevoegdheid is echter uitermate beperkt, daar de middelen voor onderzoek en realisatie ontbreken.²⁶

De stedenbouwkundige wordt zo een ontwikkelingsprofessional die landen helpt bij hun dekolonisatieproces. Een van zijn belangrijkste opdrachten is, om te gaan met de ruimtelijke resultaten van kolonisatie, waaraan sommige van deze experts, zoals Ecochard, ironisch genoeg zelf actief hadden bijgedragen.

Een van de belangrijkste kenmerken van de nieuwe transnationale expert is dat hij niet alleen gebruik maakt van het traditionele jargon van de architecturale vorm, maar ook de taal spreekt van de economie, de demografie, de sociale ontwikkeling, enz. De transnationale steden-

bouwkundige expert verenigt de jargons van verschillende stedelijke actoren in zijn instrumentarium. De centrale rol die de survey speelt in het werk van Ecochard is een uitstekend voorbeeld: niet alleen bedoeld om de complexiteit van het lokale terrein in kaart te brengen, maar bovenal om een gemeenschappelijke taal te introduceren, waarin geografische, economische, sociale en ruimtelijke factoren worden samengebracht in een overkoepelend vocabulaire. Met dit vocabulaire kunnen vervolgens stedenbouwkundige projecten worden gearticuleerd, die in uiteenlopende domeinen en met een verscheidenheid aan stedelijke actoren zouden kunnen resoneren.

Het werk van Michel Ecochard illustreert hoe Afrikaanse steden in de jaren vijftig en zestig in toenemende mate het speelveld werden van stedenbouwkundigen met een transnationale praktijk. Deze nieuwe stedenbouwkundige professional maakte geen gebruik van stedelijke modellen, die specifiek waren toegesneden op lokale omstandigheden, maar ontwikkelde veeleer methoden en instrumenten die zich konden accultureren in veranderende locaties, contexten en sociale realiteiten. Deze specifieke benadering van de stedelijke problematiek was vooral het resultaat van de praxis van de transnationale stedenbouwkundige, die instrumenten en modellen nodig had, die zich gemakkelijk lieten aanpassen aan de verschillende gebieden en actoren, waarmee hij werkte. Dit vermogen tot 'acculturatie' heeft de stedelijke projecten in veel gevallen verzekerd van hun duurzame karakter; tot op de dag van vandaag heeft het grote invloed op de ontwikkeling van steden. Aan Casablanca heeft het bijvoorbeeld een kader geboden om zich te ontwikkelen tot een echte Afrikaanse stad van het grootste aantal – een ware Afropolis.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

26

Michel Ecochard, 'L'Urbanisme dans les pays en voie de développement et la coopération vue en sens le plus large', *l'Architecture d'Aujourd'hui*, nr. 132 (1967), 104.